

NEVROTİK KADIN HASTALARIN İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARININ RUHSAL BELİRTİLER YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Bahar GÖKLER

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fak.
Çocuk Ruh Sağlığı Ünitesi Uzmanı

Aile araştırmalarında rastlanan en çarpıcı bulgulardan biri, anababa patolojisi ile çocuktaki patoloji arasındaki bağıın oldukça yüksek oranda olmasıdır (Meissner, 1964).

Anababadaki ruhsal hastalığın çevresel etkenler yoluyla çocukta da ruhsal bir bozukluğa yol açtığını kanıtlayan pek çok veri bulunmaktadır. Fakat bu, çocuklardaki psikiyatrik bozukluklarda doğuştan gelen bazı etkenleri yadsımak anlamına alınamaz (Rutter, 1966).

Eriřkindeki ruhsal hastalık ile çocuktaki psikiyatrik bozukluk arasındaki bağlantıda kalıtsal ve çevresel etkenlerin önemi tartışılmakta olan bir konudur (Rutter, 1966).

Epidemiyolojik çalışmalar, çocuklukta ruhsal bozuklukları, okul ve aile dışı çevresel etkenler yanında, evlilik içi uyumsuzluk, anababadaki ruhsal bozukluk ve sosyal dengesizliklere bağlamışlardır (Cooper ve ark., 1977).

Anababadaki ruhsal bozukluk, ilişkili olduğu düşünölen aile bozukluklarının bir sonucu olarak çocuklarda da psikiyatrik hastalıkların doğmasına yol açar (Rutter, Hersov, 1977).

Çocuklardaki ruhsal bozuklukların çoğunlukla, çocuk ile anababası, özellikle annesi arasındaki bozuk ilişkilere bağlanarak açıklandığı bilinmektedir (Nilsson ve ark., 1973). Oysaki bu konuda yapılan sistematik araştırmalar ve nevrozların oluşumunda belirgin

yer tutabilecek olan ailesel etkenler hakkındaki istatistiksel veriler çok azdır (Ingham, 1949; Rutter 1966).

Nevroz belirtileri, çatışmaların ve karmaşaların bir sonucu olup, nevroz tanımı, kişiler arası ilişkilerde, karşılıklı etkileşimlerde bir bozukluğu içermektedir (Adasal, 1973). İzleme çalışmalarımızda nevroitik kadın hastaların çoğunun «anne» oldukları görölmektedir. Bu uyum bozukluğu gösteren, sağlıklı etkileşimler içindeki annelerin çocukları nasıl yetişmektedirler, annedeki bozuk davranış, ilişki kalıbını benimseyip sürdürmekte midirler yoksa annedeki ruhsal bozukluktan hiç etkilennemeksizin sağlıklı bir uyum mu geliştirmektedirler?

Bu araştırma, annede, açık nevroz belirtileri ile giden psikopatolojinin çocuk üzerindeki etkilerini incelemek ve annedeki ruhsal hastalığın türü ile çocuktaki ruhsal bozukluk arasında doğrudan bir bağlantı olup olmadığını saptamak amacıyla düzenlenmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın kapsamına, «nevroz» belirtileri ile başvuran ilkokul ya da daha üst düzeyde öğrenim görmüş, evli, ilkokul çağında çocuğu olan kadın hastalar alındı ve psikiyatrik bir yakınlıkla herhangibir psikiyatri merkezi-ne başvurmamış olan, aynı ölçütleri taşıyan kontrol grubu ile karşılaştırıldı. Bu çalışmada, hasta ve kontrol grubu olarak toplam 40 aile değerlendirildi.

Hasta olarak başvuran anne idi. Araştırmaya anne ile birlikte baba ve çocuk da katıldı. Baba, sağlıklı olarak kabul edilerek, aile içi iletişimin, etkileşimin, anne ve çocuğun belirtilerinin değerlendirilmesinde bir kontrol kişi, bir gözlemci olarak kullanıldı.

Annedeki ruhsal belirtileri saptamak amacıyla, psikiyatrik görüşme, M.M.P.I. ve Belirti Değerlendirme Listesi gibi yöntemlerden yararlanıldı.

Kullanılan Belirti Değerlendirme Listesi, psikologlarca Türkçeye çevriler, ilk kez bu araştırmada uygulandı.

Araştırmaya katılan kişilere uygulanmadan önce, ilkökul ya da daha alt düzeyde kişilere verilerek testin geçerliliği saptandı.

82 sorudan oluşan bu testte, belirtiler derecesine göre 0, 1, 2, 3, 4 şeklinde değerlendirildi.

Karı-koca iletişiminin değerlendirilmesi, annenin yanıtlarındaki abartma ya da saklama payının öğrenilmesi açısından testler, anneler adına, babalar tarafından da ayrı ayrı dolduruldu.

Ayrıca babalarla görüşülerek, annedeki hastalık belirtileri ile ilgili kısa bilgiler alındı.

«Nevroz» tamsı kesinleşen annelere, araştırmanın amacı anlatılarak, ruhsal yönden sağlıksız olan annelerin çocuklarında benzer belirtilerin görülüp görülmediğinin değerlendirilmek istendiği belirtildi.

Çocuktaki ruhsal belirtileri değerlendirmek üzere, çocuklar için Ruhsal Belirti Değerlendirme Listesi, Cümle Tamamlama Testi, Üç Dilek Testi, Resim Çizdirme (Good-Enough) Testi gibi araçlar kullanıldı.

68 sorudan oluşturulmuş bir test olan Çocuklar İçin Ruhsal Belirti Değerlendirme Listesi, hasta ve kontrol grup anne ve babalar tarafından ayrı ayrı dolduruldu. Annebabaya testi doldururken birbirlerine danışmalarını, soru sorup, fikir almamaları belirtildi.

Belirtiler yoğunluğuna göre, Pek çok, Sık sık (3), Çok, Sık (2), Az, Bazen (1), Değil, Yok (0) olarak değerlendirildi.

Cümle Tamamlama, Üç Dilek Testi ve Resim Çizdirme Testi yoluyla çocukların içsel duyguları, kendilerini ve çevrelerini değerlendirme, algılama biçimleri öğrenilmeye çalışıldı.

BULGULAR

Annelerin ruhsal belirtilerinin değerlendirildiği ilk bölüm ile, çocukların ruhsal belirtilerinin değerlendirildiği ikinci bölümün bulguları ayrı ayrı verilecektir.

1 — Annelerin Ruhsal Durumları :

a) Hastalarla yapılan psikiyatrik görüşmeler sonucu, belli tanı değerlendirmelerine gidildi.

İzlenen nevrotik kadın hastaların büyük çoğunluğunun evlilik öykülerinde, karı-koca geçimsizliği, çatışmalar, doyumsuzluklar, eşlerden ve eş yakınlarından yakınma ön planda gelen konulardı.

b) Hasta ve kontrol grubu annelere ayrı ayrı M.M.P.I. uygulandı. Yine hasta ve kontrol gruplarında, M.M.P.I.'i oluşturan 13 alt grup için, grup ortalamaları «t» testi uygulanarak karşılaştırıldı. Hasta grubundaki annelerin, kontrol grubu annelerden daha fazla ruhsal belirti gösterdikleri saptandı.

c) Belirti Değerlendirme Listelerinin, belirtinin yoğunluğuna göre 0, 1, 2, 3, 4 şeklinde değerlendirildiği açıklanmıştır. Buna göre, her iki grupta, annelerin kendileri için ve babaların anneler adına verdikleri puanlar ayrı ayrı toplanarak, toplam puanlar saptandı. Belirtilerin niteliği dikkate alınmaksızın, bu toplam puanlara göre gerekli istatistiksel işlemler uygulandı. Anne baba yanıtları arasında farklılıkların olup olmadığı araştırıldı. İki grubun ortalama puanları «t» testi uygulanarak karşılaştırıldı. Sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildi ($p > 0.05$). Hasta grup annelerin kendilerini değerlendirmeleri ile, kocalarının onları değerlendirmeleri arasında bir fark yoktu.

Aynı işlem kontrol grubu için de yapıldı. Kontrol grubunda da eşler arasında, belirtileri değerlendirme açısından bir fark bulunmadı.

Daha sonra, hasta ve kontrol grubu annelerin belirti grup ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı, yine «t» testi kullanılarak araştırıldı. İki grup arasındaki «t» testi sonucu anlamlı idi ($p < 0.05$). Hasta grubu anneler, kontrol grubundaki annelerden daha çok ruhsal belirti göstermekteydiler. Bu bulgular, psikiyatrik görüşmeler sonucu varılan tanıları desteklemekte idiler.

Aynı işlem, her iki gruptaki babalar arasında da yapıldı. Sonuç istatistiksel olarak anlamlı idi ($p < 0.05$). Hasta annelerin kocaları, eşlerindeki sağlıksızlık belirtilerinin varlığını desteklemekteydiler.

2 — Çocukların Ruhsal Durumları :

a) Çocukların ruhsal durumlarının değerlendirildiği belirti listeleri 3 yöntemle ele alındı.

a₁) İlk yöntemde, hasta ve kontrol gruplarında, her çocuğa ilişkin, anne ve babaların ayrı ayrı verdikleri puanlar toplandı ve toplam puanlar değerlendirildi. Belirtilerin niteliği dikkate alınmaksızın, bu toplam puanlara göre gerekli istatistiksel işlemler yapıldı.

Önce her bir çocuğa ilişkin değerlendirilmede, anne-baba yanıtları arasında bir farklılık olup olmadığı araştırıldı. Grupların ortalama puanları «t» testi uygulanarak karşılaştırıldı. Sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildi ($p > 0.05$). Hasta grupta, anne babaların çocukları değerlendirişleri arasında bir fark yoktu.

Kontrol grubu için de aynı işlem uygulandı. Kontrol grubunda da anne ve babalar çocuklarını birbirlerinden farksız değerlendiriyorlardı.

Daha sonra, her iki grup çocukta, belirtiler, annelerin değerlendirmesine göre saptandı. Çocuklardaki belirtilerin değerlendirilmesi açısından, hasta ve kontrol grubu annelerin yanıtları arasındaki «t» testi sonucu anlamlı bulundu ($p < 0.05$). Hasta grubundaki çocuklar daha fazla ruhsal belirti göstermekte idiler.

Aynı karşılaştırma, her iki grup çocukta, babaların değerlendirmesine göre de yapıldı. Hasta annelerin çocukları, babalara görede, daha fazla ruhsal belirti göstermekte idiler.

a₂) Bu yöntemde, yine aynı liste içinden nevroz eşdeğeri sayılabilecek 17 belirti seçildi. Her belirtinin, hasta ve kontrol gruplarında, kaç çocukta görüldüğü saptandı. Anne ve babaların ayrı ayrı yanıtlaması ile, hasta ve kontrol grubu çocuklarda, her bir belirtinin görülme sıklığı % olarak araş-

tırıldı. Yüzdeler arası farkla ilgili gerekli istatistiksel işlemler uygulandı. Hasta grup anne-babaların, bu belirtiler açısından, çocuklarını değerlendirmeleri arasındaki farklılık, hiç bir belirti için anlamlı değildi. Aynı durum kontrol grubu anne-babalar için de geçerli idi. Fakat hasta ve kontrol grubu anneler, ayrı ayrı ele alındıklarında, bazı belirtiler açısından, hasta ve kontrol grubu çocuklar arasında anlamlı bir farklılık bulundu.

Alınganlık, kuşkuculuk, korkaklık, inatçılık, sinirlilik, tedirginlik, yatağını ıslatma gibi belirtiler hasta annelerin çocuklarında daha fazla görülmekte idi.

Hasta ve kontrol grubu babalar, ayrı ayrı ele alındıklarında, iki grup çocuklar arasındaki fark, tek bir belirti açısından, istatistiksel olarak anlamlı idi. Sinirlilik, tedirginlik gibi belirtilerin, hasta annelerin çocuklarında daha fazla görülmesi sonucunu babalar da desteklemekteydiler.

a₃) Üçüncü yöntemde, aynı liste içinden seçilen 4 olumlu bulgunun, hasta ve kontrol gruplarında, kaç çocukta görüldüğü, anne ve babanın ayrı ayrı yanıtlamaları dikkate alınarak saptanmaya çalışıldı. Hasta ve kontrol grubu anne-babalar ayrı ayrı ele alındığında, uygulanan «t» testi sonucuna göre, olumlu belirtiler açısından, hasta ve kontrol grubu çocuklar arasında anlamlı bir farklılık yoktu. Her iki grup çocuk da bu olumlu belirtileri göstermekteydiler.

4 olumlu belirti :

1 — Ders dışında merakları ve ilgileri vardır.

2 — Kendi kendine yeterlidir, kendi işini kendi görür.

3 — İşbirliği yapar ve verilen işi tutar.

4 — Büyüklerle arası iyidir.

b) Cümle Tamamlama Testleri Sonuçları :

Nevrotik annelerin çocukları ile kontrol grubundaki çocuklar, bu testlerdeki yanıtları yönünden incelendiğinde, anne, baba ve kardeşlerle ilgili tutumları belirleyen cümlelerin sayısı ve içeriğinde, iki grup arasında belirgin farklılık olduğu saptandı. (Hasta grup çocuklarında anne, baba, kardeşlerle ilgili cümle sayısı % 33.75, kontrol grubu çocuklarında ise % 18.95 bulundu).

Kontrol grubundaki çocuklara kıyasla, ana-baba ile ilgili tutumları belirleyen cümleler, nevroitik annelerin çocuklarında sayısal olarak fazlaydı. Yine bu cümlelerde içerik olarak, annenin hastalığından, bozuk ev içi ilişkilerden, özellikle bozuk ana-baba ilişkilerinden duyulan kaygı, anneye düşkünlük, ana-babanın sevgisinden emin olamama ve ana-baba tutumlarındaki değişkenlikten yakınma yoğunluk kazanmakta idi.

Kontrol grubunda, anne baba ile ilgili tutumları belirleyen cümleler, hasta grubu çocuklardakilere kıyasla, az sayıda ve çoğunlukla içerik yönünden yüksüz ya da duygusal doyumsuz ve aile içi dengeyi, mutluluğu yansıtan cümlelerdi.

Her iki grupta, kardeşlerle ilgili tutum cümleleri karşılaştırıldığında, herhangi bir fark gözlenmedi. Her iki grupta da kardeşlerle iyi ilişkiler çoğunlukta idi.

c) Üç Dilek Testi İle İlgili Bulgular :

Üç dilek testinde verilen yanıtlara göre, hasta ve kontrol grubu çocukların dilekleri, 1) Başarı ile ilgili istekler;

2) Mutluluk ve Sağlık ile ilgili istekler, 3) Somut Nesnel istekler, 4) Diğerleri şeklinde 4 alt gruba ayrılarak karşılaştırıldı.

Hasta ve kontrol grupları için, her alt gruba ilgili belirtilen isteklerin sayısı ayrı ayrı toplandı. Alınan sonuçların anlamlı olup olmadığını ölçebilmek için «X²» tekniği kullanıldı.

Uygulanan «x²» testine göre her iki grup çocuğun üç dilek testi ile ilgili bulgularının karşılaştırılması istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekteydi ($x^2 = 7.80$ $p < 0.05$). Hasta grup çocuklarında mutluluk ve sağlıkla ilgili istekler çoğunlukta idi.

d) Resim Çizdirme (Goodenough) Testi ile İlgili Bulgular :

Her iki grup çocukta, resim çizdirme testi sonucunda, belirgin, somut bir farklılık bulunamadı.

Resimler, bütünlük ve boyutlar yönünden, hasta ve kontrol grup çocuklarında, yalnızca yaşlara göre farklılık göstermekte idiler.

Her iki grup çocuğun da, resimlere verdikleri öyküler içerik yönünden pek farklı değillerdi. Genel olarak, öykülerde yoğunluk kazanmış konular, iyilik-severlik, kötülerin cezalandırılması, başarı-başarısızlıktı.

Resimler klinik gözlemlere göre değerlendirildi, daha ileri psikolojik tekniğe dayalı değerlendirmeler yapılamadı.

TARTIŞMA

Aile yaşantısının bazı yanlarının, nevrozların oluşumunda belirgin bir yer tuttuğu bilinmekle birlikte, bu konudaki istatistiksel bulgular çok az sayıdadır (Ingham, 1949).

Bu çalışmada «nevroz» tanısı ile sağaltım gören kadın hastaların çocuklarında da nevroitik belirtilerin görülüp görülmediği araştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamıza kaynak olan varsayım, «nevroitik annelerin çocuklarında da nevroitik belirtilerin çıkacağı» idi. Çalışma sonucu elde edilen bulgular, varsayımımızı destekler düzeyde idi. Nevrotik annelerin çocuklarında, gerek anne, gerekse babanın değerlendirmesi ile, kontrol grubu çocuklara kıyasla ruhsal belirtiler daha fazlaydı.

Ingham, aile içi çatışma ve aileden bir bireyin ruhsal hastalığını, nevroza yol açan en önemli iki etken olarak belirtir. Nevrozlarda aile yapısı üzerine yaptığı araştırmasında nevroitik hasta grubunda, ana-babadan biri ya da ikisinde birden görülen ruhsal hastalık oranının % 47.1 olduğunu belirtirken, bu oranı kontrol grubunda % 2.7 olarak bulmuştur (Ingham, 1949). Bu da gerek ana-babalardaki ruhsal hastalık, onların çocuklarında görülen ruhsal bozukluklarla yakından ilişkilidir görüşünü, gerekse bizim varsayımımızı bir yönde destekleyen bir bulgudur.

Rutter, psikiyatrik yardım isteyen çocukların ailelerinde önemli oranda anababa ruhsal hastalığına rastlandığını belirtmiştir. Vakaların çoğunluğunda hasta olan annedir (Rutter, 1966).

W.H.Lo, çocukluk nevrozlarındaki etyolojik etkenleri araştırırken, nevroitik çocukların annelerinde nevroz belirtileri gösterme oranının, kontrol çocuklara kıyasla daha yüksek olduğunu açıklar (Lo, 1969).

S. F. Cooper ve arkadaşları 28 psikiyatrik hastanın okul çağında 42 ço-

cuğu üzerinde yaptıkları araştırmada, bu çocukların 19'unda psikiyatrik bozukluk görüldüğünü saptamışlardır (Cooper ve ark. 1977).

Bütün bu bulgular, bizim bulgularımızı desteklemektedirler. Bizim çalışmamızda, nevrotik annelerin çocuklarında, kontrol annelere kıyasla daha çok ruhsal belirti görüldüğü açığa çıkmıştır.

Ayrıca, nevrotik annelerin çocuklarında, annenin değerlendirmesi ile, alınganlık, kuşkuçuluk, korkaklık, inatçılık, sinirlilik, tedirginlik, yatağını ıslatma gibi belirtilerin yoğunluk kazandığı belirlenmiştir.

Britton, ruhsal yönden hasta çocukların anneleri üzerinde yaptığı araştırmasında, nevrotik ve depressif annelerin çocuklarında, nevrotik ya da nevrotik bozukluklarla birlikte davranışsal bozukluklar görüldüğünü belirtirken, bulgularının bizim çalışmamızın sonuçları ile benzerlik gösterdiği dikkati çekmiştir. (Britton, 1969).

Jenkins, annedeki kişilik eğilimleri ile, çocuktaki belirtiler arasında güçlü bir bağlantı bulunduğunu belirtmiştir (Jenkins, 1966). Agorafobik kadınların okul korkusu olan çocuklar yetiştirmeleri olasılığı fazladır (Berg, 1976).

Çocuktaki ruhsal bozukluk, bozuk aile içi ilişkiler ve evlilik uyumsuzlukları ile bağıntılı bulunmuştur. Anababadaki ruhsal bozukluk, ilişkili olduğu düşünülen aile içi bozuklukların bir sonucu olarak çocuklarda da ruhsal hastalıkların doğmasına yol açar. (Rutter, Hersov, 1966).

Bizim araştırmamızda, çocuklara uygulanan cümle tamamlama ve üç dilek testleri bu bulguları desteklemektedirler. Bu testlerde, nevrotik annele-

rin çocuklarında, anne-baba uyumsuzluğu, bozuk ilişkiler, ev içi çatışmalardan duyulan kaygı belirgin olarak görülebilmekte, mutluluk ve sağlıkla ilgili dileklerin yoğunluk kazanması, onların bu konudaki özelemlerini dile getirmekte ve çocuklardaki tepkilerin çevre koşullarına göre belirlendiğini göstermektedir.

Çocuklardaki ruhsal bozukluğun türünü belirleyen anababanın psikiyatrik tanısı değil, psikolojik özellikleridir (Cooper ve ark. 1977). Belki de bu bağlantı bir sosyal kalıtımın sonucudur (Britton, 1969).

Çocuklarda görülen ruhsal belirtilerin, aile içi uyumsuzluk ve çatışmalara tepki niteliğinde, fakat anababadaki patolojinin aynen yinelenmesi şeklinde değil, kendilerine özgü oldukları, aile içi düzensizlik ya da anababa patolojileri olumlu yönde değişme gösterdiğinde, çocuklarda görülen bu bozuklukların gelişim süreci içinde ortadan kalkabileceği söylenebilir. Bu da ancak uzun süreli izleme çalışmaları ile kanıtlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Adasal, R. *Ruh Hastalıkları*. A.Ü. Tıp Fakültesi yayınları. No : 278, Ankara, 1973.
- Berg, I. School phobia in the children of agoraphobic women. *Brit. J. Psychiatry*, 1976, 128, 86 - 89.
- Britton, R. S. Psychiatric disorders in the mothers of disturbed children. *J. Child Psychol. Psychiat*, 1969, 10, 245 - 258.
- Cooper, S. F., Leach, G., Storer, D., Tonge, W. L. The children of psychiatric patients : Clinical findings. *Brit. J. Psychiat*, 1977, 131, 514 - 522.

- Ingham, H. V. A statistical study of family-relationship in psychoneurosis. *American Journal of Psychiatry*, 1949, 106, 91 - 99.
- Jenkins, R. L. Psychiatric syndromes in children and their relation to family background. *Amer. J. Orthopsychiat*, 1966, 36 (3), 450 - 457.
- Lo, W. H. Aetiological factors in childhood neurosis. *Brit. J. Psychiat.* 1969, 115, 889 - 894.
- Meissner, W. W. Thinking about the family. *Psychiatric Aspects. Family Process*, 1964, 3, 1 - 40.
- Nilsson, A., Almgren, P. E., Köhler, L. Enuresis : The importance of maternal attitudes and personality. *Acta. Psychiat. Scand.*, 1973, 49, 114 - 130.
- Rutter, M. Children of sick parents : An environmental and psychiatric study. *Maudsley Monographs*. 16. Oxford University Press. London. 1966.
- Rutter, M., Herov, L. *Child Psychiatry: Modern Approaches*. Blackwell scientific publications. Oxford - London, 1977.